

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ПУЛ-КРЕДИТ СИЁСАТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ИМКОНИАТЛАРИ

Бобакулов Тулкин Ибодуллаевич,
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси
хузуридаги Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби профессори, и.ф.д.

Тараққий этган мамлакатлар тажрибасини ўрганиш натижалари кўрсатадики, пул-кредит сиёсатини такомиллаштириш мамлакатда баҳолар барқарорлигига эришиш, мамлакат банк тизимининг ликвидлигини таъминлаш ва миллий валютанинг алмашув курслари барқарорлигига эришиш имконини беради. Бу эса, ўз навбатида, мамлакат иқтисодиётининг барқарор ўсишини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Шу жиҳатдан олганда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 2 сентябрдаги ПФ-5177-сонли “Валюта сиёсатини либераллаштириш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармонида миллий валютанинг барқарорлигини таъминлашга қаратилган қатъий монетар сиёсатни амалга ошириш, бу борада монетар инструментлардан фаол ва мослаштирилган ҳолда фойдаланиш, давлат қимматли қоғозлари бозорини ривожлантириш, шунингдек, очик бозорда операциялар ҳамда давлат қимматли қоғозларини банклар ликвидлигига гаровга бериш бўйича операцияларни амалга оширишни амалиётга жорий қилишни валюта сиёсатини либераллаштиришнинг устувор йўналишлари сифатида белгиланганлиги пул-кредит сиёсатини такомиллаштириш нуқтаи-назаридан жуда муҳим ва долзарб воқелик ҳисобланади¹.

Айни вақтда, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан амалга оширилаётган пул-кредит сиёсатини такомиллаштириш билан боғлиқ бўлган ва ўз ечимини кутаётган долзарб муаммоларнинг мавжудлигини эътироф этишни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблайман. Ана шундай долзарб муаммолардан бири - бу пул-кредит сиёсати инструментларидан фойдаланиш амалиётининг такомиллашмаганлигидир.

Мазкур муаммонинг моҳияти қуйидагиларда намоён бўлади:

1. Республика Марказий банкнинг дисконт ва ломбард кредитлари мавжуд эмас. Бу эса, Марказий банкнинг қайта молиялаш сиёсати орқали банк тизимининг ликвидлигига, кредитларнинг баҳосига ва пуллар таклифига таъсир этиш имкониятини чеклаб қўйган.

2. Марказий банкнинг мажбурий захира ставкалари юқори бўлиб, захира ажратмалари суммасини банкларнинг “Ностро” вакиллик ҳисобрақамидан олиб қўйилаётганлиги тижорат банклари депозит базасининг мустаҳкамлигига ва ликвидлигига нисбатан салбий таъсир юзага келмоқда.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 2 сентябрдаги “Валюта сиёсатини либераллаштириш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5177-сонли Фармони. www.lex.uz.

3. Пул массасининг ўсиш суръатларининг юқори эканлиги ҳисобланади.

Гарчи Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан M2 пул агрегати назорат қилинаётган бўлса-да, пул массасининг ўсиш суръатлари юқориликча қолмоқда. 2025 йилда пул массасининг йиллик ўсиш суръати 36,6 фоизни ташкил этди².

Фикримизча, мамлакат иқтисодиётидаги таркибий ўзгаришларни чуқурлаштириш шароитида Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг пул-кредит сиёсатини такомиллаштириш мақсадида қуйидаги тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

1. Марказий банкнинг қайта молиялаш сиёсати самарадорлигини таъминлаш мақсадида, биринчидан, марказлашган дисконт ва ломбард кредитлари бериш амалиётини йўлга қўйиш лозим; иккинчидан, тижорат банкларини Марказий банк томонидан тўғридан - тўғри кредитлашни (овердрафт, кунлик, муддатли шакллардаги кредитлар) узлуксизлигини таъминлаш зарур.

Марказий банкнинг овердрафт кредитлари тижорат банкларининг миллий валютадаги “Ностро” вакиллик ҳисобрақамида юзага келган пул маблағлари етишмаслиги муаммосини ҳал қилиш мақсадида берилади. Кунли кредитлар эса, бир операцион кун давомида берилади.

Дунёнинг бир қатор мамлакатларида (Швеция, Россия) кунлик кредитлар Марказий банклар томонидан қимматли қоғозларни гаровга олган ҳолда фоизсиз берилади ва улар миллий тўлов тизимини қўллаб-қувватлаш мақсадида берилади³.

2. Марказий банк мажбурий захира талабномаси суммасини тижорат банкларининг “Ностро” вакиллик ҳисоббарқамларида қолдириш йўли билан банкларнинг муддатли депозитларга фоиз тўлаш имкониятини ва ликвидлигини ошириш лозим.

3. Халқаро рейтинг агентликларининг юқори кредит рейтингига эга бўлган (камида ВВВ рейтинг баҳога) тижорат банклари ва корхоналарнинг қимматли қоғозлари (депозит сертификатлари, облигациялари) ҳисобидан Марказий банкнинг очиқ бозор операцияларини йўлга қўйиш лозим.

Бунинг учун зарур шарт-шароитларни ҳам яратиш лозим. Масалан, тижорат банкларида Марказий банкка, пул-кредит органи сифатида, ишонч бўлиши лозим. Бундан ташқари, инфляция ва миллий валютанинг қадрсизланиши таъсирида қимматли қоғозларнинг реал қиймати пасаймаслиги керак.

4. Инфляцион таргетлашни муваффақиятли амалга ошириш учун айрим шартларга риоя қилиш лозим. Ана шундай шартлардан бири – бу инфляцион таргетлаш жорий этилгандан сўнг айрим кўрсаткичлардан пул-кредит сиёсатининг индикатор сифатида фойдаланмаслик шартидир.

Халқаро валюта фонди экспертларининг фикрига кўра⁴, инфляциянинг мақсадли кўрсаткичидан пул-кредит сиёсатининг индикатори сифатида фойдаланиш учун иккита шароит мавжуд бўлиши лозим. Биринчидан, Марказий

² Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг статистик маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланди.

³ Моисеев С.Р. Денежно-кредитная политика: теория и практика. Учебное пособие. – М.: Московская финансово-промышленная академия, 2011. - С. 723.

⁴ “<http://www.imf.org>” сайти маълумотлари.

банк мустақил пул-кредит сиёсатини амалга ошириш имкониятига эга бўлиши лозим. Марказий банк ҳукумат мақбул деб ҳисоблаган инфляция даражасига эришиш учун монетар инструментларни эркин танлаш ҳуқуқига эга бўлиши лозим. Мамлакатда бюджет-солиқ сиёсатининг талаблари пул-кредит сиёсатини ишлаб чиқишда устувор йўналишлар сифатида инобатга олинмаслиги лозим. Бошқача қилиб айтганда, мамлакатда «бюджет гегемонлиги» тушунчаси мавжуд бўлмаслиги лозим. Иккинчидан, инфляциянинг мақсадли кўрсаткичи индикатор сифатида танлаб олиниши учун иш ҳақининг ўсиши, аҳоли бандлиги даражаси ва алмашув курси бўйича мақсадли кўрсаткичлар белгиланмаслиги лозим. Бунинг сабаби шундаки, миллий валютанинг хорижий валютага нисбатан курсининг белгиланиши Марказий банкни, ўзининг пул-кредит сиёсатини, ана шу кўрсаткични бажариш учун мослаштиришга мажбур қилади. Бу эса, ўз навбатида, Марказий банкка инфляциянинг мақсадли кўрсаткичини таъминлаш учун монетар инструментлардан эркин ва тўлиқ фойдаланиш имконини бермайди. Натижада, пул-кредит сиёсатининг тактик мақсадларининг мазмунида икки ёқламалик, қарама-қаршилик юзага келади.